

Міхась Зарэцкі

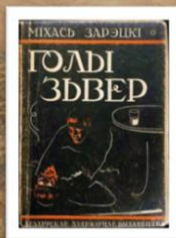
*беларускі празаік,
драматург, крытык,
перакладчык*

20 лістапада

2021 года

135 гадоў

з дня нараджэння

Міхась Зарэцкі

"Падкрэслена элегантны, акуратны, пачынаючы ад абмотак і канчаючы тугім рамянём і яркімі нашыўкамі на пятліцах гімнасцёркі... Тонкі, высокі і стройны... Гаворыць ён весела, ахвоча слухае чужую гаворку, трохі ўгнуўшы галаву, пільна гледзячы ў вочы, але тут жа паспее павярнуцца, каб з некім павітацца, усміхнуцца яму, кіўнуць галавою.

Стрыманасць і непасрэднасць як бы вечна ваююць у ім. Ваюе і другое: то халодны, то цёплы тон шэрых воч, то строгія, рэзкія лініі поўных губ, то мяккая і даверлівая ўсмешка на іх", — такім убачыў упершыню на з'ездзе "Маладняка" пісьменнік Янка Скрыган Міхася Зарэцкага і так апісаў гэтую сустрэчу пазней у сваіх успамінах.

Зарэцкі прыехаў на з'езд у вайсковай форме, бо быў на той час армейскім палітработнікам. Ён вылучаўся сярод маладнякоўцаў не толькі знешняй прывабнасцю, але і таленавітасцю. З першых апавяданняў, як успамінае Скрыган, ішла за ім слава рамантыка. Гэтая рамантыка акружала і біяграфію празаіка. Жыццёвы і пісьменніцкі шлях Міхася Зарэцкага быў пазначаны бліскучымі ўзлётамі і трагічнымі падзеннямі. Савецкая ўлада, абяцанням якой шчыра даверыўся мастак, жорстка расправілася з ім, як і з большасцю таленавітых беларускіх пісьменнікаў.

Міхась Яфімавіч Касянкоў (такое сапраўднае прозвішча празаіка) нарадзіўся 20 лістапада 1901 года ў вёсцы Высокі Гарадзец Сенненскага павета Магілёўскай губерні. Зараз гэта Талачынскі раён Віцебскай вобласці. Але дзяцінства яго прайшло на Магілёўшчыне на берагах Дняпра — пад Шкловам у вёсцы Зарэчча (адсюль і псеўданім пісьменніка). Бацька Міхася Касянкова паходзіў з сялян, быў чалавекам веруючым, але крутым і няўжыўчывым, з крытычным стаўленнем да жыцця і асабліва да начальства. Ён аказаў значны ўплыў на фарміраванне светапогляду будучага пісьменніка. Паколькі сам бацька працаваў дыяканам у царкве, першапачатковая адукацыя хлопчыка мела царкоўны ўхіл. Спачатку

былі чатыры гады вучобы ў Аршанскім духоўным вучылішчы, а потым яшчэ два — у Магілёўскай духоўнай семінарыі. Гэтая вучоба, як адзначаў пазней Міхась Зарэцкі ў аўтабіяграфіі, дала яму "многа добрых і карысных урокаў", "прывучыла да самастойнага крытычнага мыслення", "развіла інстынкт таварыскасці, імкненне да грамадскасці".

Аднак лёс Міхася Касянкава склаўся не так, як хацелася бацькам. Духоўнае паходжанне і вучоба ў семінарыі пазней значна ўскладнілі жыццё пісьменніка. Падзеі 1917 года змянілі яго жыццёвы шлях, перавярнулі ўяўленні пра свет. У выніку Міхась Касянкаў стаў не шчырым вернікам, а наадварот, як казаў сам, грунтоўным атэістам. У неспакойным 1917 годзе хлопец пакінуў вучобу ў семінарыі і заняўся пошукамі працы. Быў ён і перапісчыкам у паўвайскавай часці, і царкоўным вяртаўніком, і настаўнікам пачатковай школы на Магілёўшчыне. Потым стаў старшынёй валаснога аб'яднання настаўнікаў у Шклове і нават загадчыкам Шклоўскага валаснога аддзела народнай адукацыі. У канцы 1920 года М. Касянкава мабілізавалі ў Чырвоную армію, у якой ён праслужыў да пачатку 1926-га. "Служба ў Чырвонай арміі адыграла, мне здаецца, рашаючую ролю ў канчатковым фармаванні маёй псіхалогіі, садзейнічала канчатковаму засваенню мною ідэяй камуністычнай рэвалюцыі і, урэшце, зрабіла мяне камуністам", — падкрэсліваў Зарэцкі.

Ён і сапраўды быў перакананым камуністам, гарачым прыхільнікам бальшавізму і пэўны час, карыстаючыся даверам бальшавіцкіх кіраўнікоў, працаваў у апарате ЦК на пасадзе інструктара аддзела друку. Аднак партыйная работа не стала прываннем Зарэцкага, яго вабіла літаратура. "Захапленне літаратурнай творчасцю было ў мяне часткай рамантычнага захаплення "беларускасцю", якое заўладала мною, захаплення ідэяй адраджэння беларускай нацыянальнай культуры", — пісаў Міхась Зарэцкі. Гэтае захапленне і стала прычынай яго трагічнай гібелі, калі

бальшавікі перайшлі ад часовай падтрымкі беларусізацыі да вынішчэння ўсяго, што было з ёю звязана.

Займацца літаратурнай творчасцю Міхась Зарэцкі пачаў падчас службы ў Чырвонай арміі. Зімою 1921 года папулярная ў тых гады беларускамоўная газета "Савецкая Беларусь" надрукавала яго апавяданні "Цішка Бабыль" і "У Саўках", якія засведчылі, што ў літаратуру прыйшоў новы выдатны талент. Міхась Зарэцкі працаваў актыўна і плённа. Першы зборнік яго апавяданняў "У віры жыцця" выйшаў у 1925 годзе. Тады ж з'явіўся і зборнік "Пела вясна". У 1926 годзе былі напісаны ажно тры кнігі Зарэцкага — зборнікі апавяданняў "Пад сонцам", "42 дакументы і Двое Жвіроўскіх" і сатырычная аповесць "Голы звер". У 1928 годзе выйшаў раман "Сцежкі-дарожкі" і кніга апавяданняў "На чыгунцы". Але якраз у гэтым 1928 годзе Міхась Зарэцкі напісаў нарыс "Падарожжа на новую зямлю", дзе выяўлялася негатыўная сутнасць калектывізацыі, і апублікаваў (разам з А. Александровічам і Алесем Дударом) заяву аб тым, што пакідае вучобу ў Белдзяржуніверсітэце, куды паступіў пасля армейскай службы, з-за непрыхільных адносін у гэтай навучальнай установе да беларускіх пісьменнікаў.

"Ліст трох" (так сёння называецца тая заява) улады абвясцілі нацыяналістычным, а "Падарожжа на новую зямлю" і ўрывак з рамана "Крывічы", надрукаваны ў часопісе "Полымя", пачалі рэзка крытыкаваць у друку. У выніку далейшая публікацыя рамана, у якім пісьменнік абараняў ідэю беларускай бацькаўшчыны, была спынена, а самога аўтара ў снежні 1929 года выключылі з бальшавіцкай партыі. Але фізічная расправа над ім, на шчасце, затрымалася амаль на 8 гадоў.

Да пачатку кастрычніка 1936 года Міхась Зарэцкі працаваў у АН БССР загадчыкам аддзела літаратуры і мастацтва. Стараючыся давесці сваю лаяльнасць савецкай уладзе, ён пісаў новыя творы. Стварыў у 1932 годзе раман "Вязьмо", які быў прызнаны лепшым тагачасным творам пра калектывізацыю, але ўратавацца пісьменнік

не меў шансаў. 3 кастрычніка 1936 года Міхася Зарэцкага беспадстаўна арыштавалі і праз год 29 кастрычніка 1937 года расстралялі разам з вялікай групай іншых беларускіх пісьменнікаў.

БІБЛІЯГРАФІЯ.

- Зарэцкі, М. У віры жыцця: Аповяданьні. — Мн.: БДВ, 1925. — 226 с. — 3 000 экз.
- Зарэцкі, М. Пела вясна: Аповяданьні. — Мн.: выданне ЦБ Маладняка, 1925. — 42 с. — (Кніжніца «Маладняк»; № 9). — 15 000 экз.
- Зарэцкі, М. Пад сонцам: Аповяданьні. — Мн.: Дзяржвыд., 1926. — 100 с. — 4 000 экз.
- Зарэцкі, М. 42 дакументы і Двое Жвіроўскіх: Аповяданьні. — Мн.: выданне ЦБ Маладняка, 1926. — 68 с. — 2 000 экз.
- Зарэцкі, М. Голы зьвер. — Менск: Беларускае дзяржаўнае выдавецтва, 1926. — 95, [1] с. — 4 000 экз.
- Зарэцкі, М. На чыгунцы: Аповяданьні. — Мн.: Белдзяржвыд, 1928. — 267 с. — 3 000 экз.
- Зарэцкі, М. Ракавыя жаронцы: Аповяданьні і п'есы. — Мн.: БДВ, 1930. — 260 с. — 3 000 экз.
- Зарэцкі, М. Бацькаў сын: Аповяданьне. — Мн.: ДВБ: ЛіМ, 1932. — 15 с. — 7 000 экз.
- Зарэцкі, М. Сьцежкі-дарожкі: Раман = Сцежкі-дарожкі: раман. — Мн.: БДВ, 1928. — 397 с. — 3 000 экз.
- Зарэцкі, М. Сцежкі-дарожкі / Пер. з беларус. Л. Кардиналовска. — Харків — Київ: Держ. вид-во України, 1930. — 384 с. — 5 000 экз. (пераклад на ўкраінскую)
- Зарэцкі, М. Вязьмо: Раман = Вязьмо : Роман. — Мн.: ДВБ:ЛіМ, 1932. — 247 с. — 3 000 экз.
- Зарэцкі, М. Вязьмо : Раман. — Мн.: Дзяржвыд.ЛіМ, 1935. — 328 с.
- Зарэцкі, М. Падарожжа на Новую Зямлю [Нарыс]. — Мн.: Беларус. дзярж. выд-ва, 1929. — 67 с.
- Зарэцкі, М. Лісты ад знаёмага: Нарыс / Прадм. Л.Бэндэ. — Мн.: Белдзяржвыд, 1931. — 143 с. — 5 000 экз.
- Зарэцкі, М. Пачатак шчасця: выбраныя аповяданні / [укладальнікі: Ю. С. Пшыркоў, М. І. Касянкава; пасляслоўе: А. Майсеенка]. — Мн.: Мастацкая літаратура, 1975. — 372 с. — (Бібліятэка беларускай прозы). — 10 000 экз.
- Зарэцкі, М. Збор твораў у 4 тамах. / рэдкалегія: С. А. Андраюк [і інш.]; прадмова, [с. 5—20], пасляслоўе М. І. Мушынскага. — Мн.: Мастацкая літаратура, 1989. — Т. 1 Аповяданні. — ISBN 5-340-00296-9. Т. 2 Голы звер: Аповесць; Сцежкі-дарожкі: Раман.-Мн., 1990. Т. 3 Вязьмо: Раман; Сымон Карызна: Драматычная аповесць.-Мн., 1991.